

Naujas Rusijos planas Ukrainoje - tik dūmų uždanga virš tikrųjų tikslų

Vytautas Keršanskas, Rytų Europos studijų centro analitikas,
Šarūnas Legatas, Rytų Europos studijų centro projektų asistentas

Rugsėjo pradžioje spaudos konferencijos metu Rusijos prezidentas Vladimiras Putinas pareiškė, kad Jungtinių Tautų taikos palaikymo misija galėtų padėti išspręsti situaciją Rytų Ukrainoje konflikto zonoje. Rusija ilgai priešinosi bet kokiam tarptautinės bendruomenės įsitraukimui, todėl ir šis siūlymas buvo pasitiktas su skepsiu.

Verta giliau panagrinėti, ar išties galime kalbėti apie kintančią Rusijos politiką Ukrainos atžvilgiu ir apčiuopiamą norą galiausiai išspręsti konfliktą? O gal tai tik priedanga ir eilinis bandymas situaciją pakreipti sau norima linkme, nesiekiant palaikyti tokių priemonių, kurios išties leistų pabaigti konfliktą?

Rusijos politikos Ukrainoje status quo

Kalbant apie realius, o ne parodomuosius pokyčius, pirmiausia reikėtų kalbėti apie Kremliaus požiūrį į Krymo okupacijos ir aneksijos klausimą. Šiuo atžvilgiu akivaizdu, jog esminių pokyčių nėra ir jų tikėtis būtų naivu. Rusijos vykdoma okupacija ir represijos Krymo pusiasalyje tęsiasi, kas reiškia, jog Rusija ir toliau grubiai pažeidinėja Ukrainos teritorinį vientisumą bei tarptautinę teisę.

Vėliausioje JT Žmogaus teisių reikalų Vyriausiojo komisaro ataskaitoje apie padėtį okupuotose Krymo ir Sevastopolio regionuose pastebima, jog žmogaus teisių padėtis teritorijoje nuo pat okupacijos pradžios palapsniui blogėja. To pavyzdys yra šių metų

spalio 12 dieną įvykęs šešių Krymo totorių aktyvistų, priklausančių organizacijai „Krymo solidarumas“, įkalinimas.

Ukrainos žmogaus teisių gynėjai pažymi, kad nuo 2017 m. rugpjūčio sustiprėjo represijos prieš Krymo totorius okupuoto pusiasalio teritorijoje. Per šį laikotarpį Rusijos teismas skyrė griežtas įkalinimo bausmes trims totorių aktyvistams, Akhtemui Chyigozui, Mykolai Semenai ir Ilmi Umerovui, kurie Ukrainoje yra laikomi politiniais kalniais ir kurių bylos Kryme ilgą laiką buvo vilkinamos. Rugsėjo mėnesį buvo apiplėšti Krymo totorių aktyvisto Renato Paralamovo namai, jis pats buvo suimtas ir nugabentas į nežinomą vietą, kurioje jis buvo mušamas ir kankinamas. Po kurio laiko jis buvo paleistas Simferopolio autobusų stotyje.

Yra pagrindo manyti, jog suintensyvėjęs aktyvistų persekiojimas Krymo pusiasalyje yra susijęs su ES ir JT rezoliucijomis, smerkiančiomis žmogaus teisių pažeidimus Kryme. Dažnu atveju siekiama priversti suimtus aktyvistus pasirašyti dokumentus, kuriuose jie pripažįsta savo kaltę dėl ekstremizmo kurstymo regione. Taip Rusija siekia sukurti įrodymą, kuriuo tarptautinei bendruomenei galėtų pateisinti savo veiksmus okupuotame Kryme.

2017 metų pavasarį publikuotoje žmogaus teisių stebėtojų Kryme ataskaitoje skelbiama, jog 2014–2016 metais Krymo pusiasalyje iš viso buvo užfiksuoti 43 neteisėti suėmimai, kuriuose dalyvavo Rusijos pareigūnai arba jiems

pavaldžios Krymo savigynos pajėgos. Iš 43 suimtųjų, 17 patyrė kankinimus ir buvo paleisti, 6 rasti negyvi, 2 nuteisti ir įkalinti, 18 dingę be žinios.

Tuo tarpu situacija rytų Ukrainoje taip pat nepasižymi didele kaita: kontaktinė linija, skirianti Ukrainos armiją ir Rusijos remiamų separatistų kontroliuojamą teritoriją, jau kurį laiką beveik nejuda. Tačiau pastebima tam tikra nauja politinė dinamika, mat JAV ir Rusija pastaruoju metu pasižymi išaugusia diplomatine komunikacija Ukrainos klausimu.

JAV prezidentas Donaldas Trumpas su Ukrainos prezidentu Petro Porošenko nuo birželio mėnesio jau spėjo oficialiai susitikti du kartus, tiek pat susitikimų įvyko ir tarp D. Trumpo ir V. Putino, be to vyko ir specialiojo JAV pasiuntinio Ukrainoje Kurto Volkerio susitikimas su Rusijos atstovu. Tačiau kontaktai neveda prie konkrečių sprendimų ir iš principo klausimą laiko įšaldytu.

Klastingas „taikdarių“ siūlymas

Rusija rugsėjį Jungtinėms Tautoms pateikė rezoliuciją, kuria siūlo pradėti konflikto teritorijoje JT ribotą taikos palaikymo misiją. Kurtas Volkeris, reaguodamas į Rusijos pasiūlymą, nors ir teigė, jog JT taikdarių dislokavimas Rytų Ukrainoje yra svarstyтина ir sveikintina iniciatyva, tačiau pabrėžė, jog Rusijos siūlomas misijos planas iš esmės negali prisidėti prie ginkluoto konflikto pabaigos.

Pagal Rusijos pasiūlytą scenarijų, JT taikdariai būtų dislokuoti ties Ukrainos ir separatistų pajėgas skiriančia fronto linija ir rūpintųsi ESBO stebėtojų saugumu. Neatmesta galimybė, jog misijoje dalyvautų ir Rusijos kariai. Petro Porošenko, reaguodamas į Rusijos siūlomą JT misijos variantą, pabrėžė, jog JT misija turėtų vykti visoje konflikto teritorijoje, su tikslu atstatyti Ukrainos teritorinį vientisumą ir nuo dalyvavimo joje turėtų atsiriboti Rusija, kaip konflikto dalyvė-agresorė. Tokiai pozicija pritaria tiek Vokietija, tiek JAV. Kurtas Volkeris, antrindamas Ukrainos prezidentui, teigė, jog Rusijos pasiūlytomis priemonėmis

apsiriboti misija negali, ne ką mažiau svarbu, jog taikdariai kontroliuotų Rusijos-Ukrainos sieną ir užtikrintų, jog separatistai negauna ginkluotės ir amunicijos paramos.

Rusijos pasiūlymas jokių būdu negali būti suvokiamas kaip kintančio požiūrio į Ukrainą ženklas, o greičiau kaip nauja Rusijos prieiga siekiant spręsti Ukrainos klausimą sau palankia linkme. Hipotetiškai, jei Rusijos pasiūlytas JT misijos variantas būtų priimtas, jai pavyktų vienu šūviu nušauti du zuikius. Viena vertus iš konflikto agresorės/kurstytojos (ko ji pati nepripažįsta, bet Vakaruose beveik vieningai dėl to sutariama) ji taptų valstybe-taikdare. Kita vertus, konfliktas galutinai „išaltų“ (kaip tai nutiko Kipro atveju). Ukraina būtų priversta atitraukti sunkiąją ginkluotę nuo fronto linijos, o separatistinių regionų valdžia, kaip atskiri politiniai subjektai, gautų faktinį JT pripažinimą.

Tai reiškia, jog Ukraina būtų priversta vykdyti derybas su Luhansko ir Donecko separatistais kaip savarankiškais konflikto dalyviais, suteikti jiems reikalaujamą specialųjį federalinio subjekto statusą (autonomiją) ir leisti surengti rinkimus. Nors šie konflikto sprendimo instrumentai buvo numatyti Minsko susitarimuose, tačiau Ukraina atsisako juos vykdyti tol, kol separatistiniai regionai nesiima vykdyti savo įsipareigojimų, t. y. Ukrainos teritorijoje neteisėtai esančios ginkluotės, karinių vienetų ir samdinių pašalinimo. Akivaizdu, jog Rusijos pasiūlytas variantas niekaip neužtikrina, jog iš jos pačios teritorijos nuo pat konflikto pradžios į Ukrainos teritoriją keliaujanti visokeriopa karinė parama separatistams būtų sustabdyta.

Patikslintas Rusijos pasiūlymas išplėtė galimą JT taikdarių mandatą nuo kontakto linijos iki ESBO stebėjimo misijos veikimo zonos, tačiau tai reiškia tik maždaug 25 km nuo fronto linijos ir vis tiek nepadengtų nei didžiosios dalies separatistų kontroliuojamos teritorijos, nei sienos su Rusija.

Rusijos pasiūlymas iš principo įtvirtintų nuo pat konflikto pradžios Kremliaus propaguojamą

naratyvą neva Ukrainoje vyksta pilietinis karas, kuriame separatistai, kaip savarankiškas ir savo valia veikiantis politinis subjektas, kovoja prieš juos represuoti siekiančią centrinę valdžią. Suteikiant tokį statusą Donecko ir Luhansko „respublikoms“ teisėtas tampa ir nereguliuojamų Rusijos karinių pajėgų buvimas jų teritorijoje. Be to, svarbu pažymėti, jog JT taikos palaikymo misija taip pat sumažintų Rusijos finansinę naštą, susijusią su separatistinių regionų išlaikymu, kuri siekia apie 1 milijardą eurų per metus.

Galimas konflikto sprendimo kelias

Svarstant apie galimą konflikto Rytų Ukrainoje sprendimą, reikėtų ne per daug susikoncentruoti į pačių ginkluotų susirėmimų užkardymą, o suvokti visumą. Minsko susitarimai kalba apie tokius dalykus kaip konstitucinė reforma, kurios esminis elementas – decentralizacija, o Donecko ir Luhansko sritims būtų taikomos specifinės išlygos, nustatytos vietos atstovų. Čia nesutariama, kas yra tie atstovai – Rusija kelia sąlygą, kad tai turėtų būti dabartiniai Donecko ir Luhansko „respublikų“ lyderiai, o Ukraina – jog jie turėtų būti išrinkti laisvuose ir skaidriuose vietos rinkimuose, suteikiant teisę balsuoti iš konflikto teritorijų pasitraukusiems gyventojams.

Rusijos siūlymas dėl JT taikdarių misijos neatliepia šių aspektų ir iš principo yra skirtas „išaldyti“ status quo bei padaryti Minsko susitarimus neįgyvendinamus. Tuo tarpu viešasis naratyvas būtų toks, kad Maskva žengė milžinišką žingsnį taikos link, tačiau visa kaltė dėl „išalusių“ konflikto tenka Kijevui.

Ukrainos ir JAV siūlomas variantas suponuoja visiškai kitokį konflikto scenarijų, kurį Rusijos valdžia atmeta. Pagal jį, separatistiniai regionai yra pripažįstami kaip integrali Ukrainos teritorijos dalis, kadangi siūloma, jog JT taikdariai vykdytų viso konfliktinio regiono kontrolę, užtikrinant jo demilitarizaciją ir užkertant kelią bet kokiai separatistų karinei savivalei. Akcentuojama būtinybė užtikrinti Rusijos-Ukrainos pasienio kontrolę ir reikalavimas Rusijos pajėgoms atsiriboti nuo

taikos palaikymo misijos aiškiai suponuoja, jog Rusija suvokiama kaip esminė konflikto dalyvė, o Donecko ir Luhansko regionų savarankiškumas yra ribotas ir suderinamas tik su Ukrainos konstitucija.

Būtų naivu manyti, jog Ukraina sutiks su Rusijos pasiūlytu variantu. Lygiai taip pat Rusija nepritars Ukrainos siūlomam variantui, kuriame ji suvokiama kaip konflikto dalyvė. Pilnavertė JT taikdarių misija galėtų svariai prisidėti prie ginkluotų susirėmimų užkardymo, tačiau tai nepadėtų išspręsti politinių Minsko susitarimų įgyvendinimo aspektų ir iš principo ji tik atidėtų. Toks scenarijus nėra priimtinas visoms konflikto pusėms.

Todėl bene vienintelis tvarus sprendimas, kurį galėtų priimti tarptautinė bendruomenė, būtų Taikos palaikymo ir pereinamojo laikotarpio operacija. Tai savo išsamiaje analitinio centro Europos užsienio reikalų tarybos publikuotame komentare aprašė buvęs Švedijos užsienio reikalų ministras Carlos Bildtas. Tokia misija turėtų gauti mandatą užtikrinti ugnies nutraukimą, prižiūrėti Rusijos karinės technikos išvedimą, padėti sukurti legitimias ir veikiančias vietos valdymo ir saugumo institucijas, organizuoti vietos rinkimus bei užtikrinti, kad Kijevas turi galimybę pilnaverčiai vykdyti savo suverenumą Donbaso atžvilgiu.

Vienas iš tokių modelių buvo pritaikytas 1995 m., siekiant išspręsti serbų ir kroatų konfliktą. Jungtinių tautų UNTAES misija padėjo demilitarizuoti konflikto zoną išvedant serbų karių, ir per dvejus metus įtvirtinti Kroatijos suverenumą konfliktinės teritorijos atžvilgiu. Be abejo, tai buvo įmanoma tik visoms konflikto pusėms dalyvaujant, o ne sabotuojant susitarimus, o toks kelias Donbaso atžvilgiu būtų daug sudėtingesnis tiek dėl konflikto pobūdžio, tiek dėl gerokai didesnės konflikto teritorijos.